

Jaarverslag 2024

Stichting Voedselmoeras
Nederland

Introductie

Als Stichting Voedselmoeras Nederland onderzoeken we de mogelijkheden van natte teelt volgens de principes van permacultuur in het veenweidegebied.

Ons doel is het ontwikkelen van een alternatief verdienmodel voor agrarisch ondernemers in het veenweidegebied.

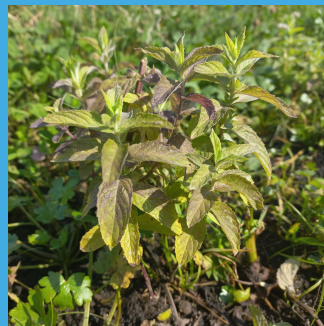
In 2024 is Zuiderpark verder ontwikkeld als bezoekslocatie. We hebben we de aanplant op perceel Oud Ade voortgezet en een eerste oogst gerealiseerd. Daarnaast zijn voorbereidingen getroffen voor een derde locatie van 1 hectare op een boerenbedrijf in Pijnacker.

We zijn benieuwd hoe perceel Oud Ade zich in 2025 gaat ontwikkelen en hoeveel afzet we kunnen realiseren. We hopen vergunning te krijgen voor het derde perceel in Pijnacker.

In dit jaarverslag geven we een algemene beschouwing op de ontwikkeling en gaan we in op de thema's business model, versterken biodiversiteit en communicatie en samenwerking. We sluiten af met een doorkijk naar 2025.

Veel leesplezier!

Den Haag, 15 december 2025

Wat ondernemen we en waarom?

Opgaven in het veenweidegebied

Het veenweidegebied heeft te maken met verschillende uitdagingen: bodemdaling (waardoor problemen ontstaan met infrastructuur en funderingen), uitstoot van broeikasgassen, slechte waterkwaliteit en afnemende biodiversiteit. Veel van deze problemen hangen samen met het landgebruik in dit gebied (veehouderij waarvoor de waterstand laag wordt gehouden).

Het Voedselmoeras

Het Voedselmoeras biedt in potentie een oplossing voor deze opgaven. Het is een teeltsysteem gebaseerd op de principes van permacultuur, voor in het veenweidegebied waar de waterstand verhoogd wordt.

Wat doen we?

Vanaf 2022 onderzoeken we, door voedselmoerassen aan te leggen en te exploiteren, in welke mate en hoe een voedselmoeras kan bijdragen aan:

- voedselproductie, bij voorkeur in de korte keten
- een eerlijk verdienmodel voor agrarisch ondernemers
- een gezonde bodem in een robuust, veerkrachtig systeem
- CO₂ opslag, waterbuffering en verhoging van de biodiversiteit.

Maar ook een bijdrage aan sociale cohesie, de relatie tussen mens & natuur en het bijdragen aan voldoening en geluk is daar een onderdeel van.

We ontwikkelen activiteiten op gebied van drie thema's

1. Business model, 2. Versterken van biodiversiteit en 3. Communicatie en samenwerking.

De ontwikkeling en monitoring in deze thema's helpen ons bij het vormgeven van een bedrijfsmodel voor voedselmoerassen in o.a. het veenweidegebied.

Wat ondernemen we en waarom?

Leren door te doen en te verbinden

Door zelf aan de slag te zijn op verschillende locaties, te observeren, oogsten, koken en ervaren, leren we de potentie van een Voedselmoeras kennen.

We hebben niet alle kennis en kunde zelf: door met heel diverse partijen (start-ups, boeren, koks, kennispartners, overheid en maatschappelijke organisaties) samenwerking aan te gaan, willen we zo snel en goed mogelijk uitvinden hoe een Voedselmoeras werkt in de context van een agrarisch bedrijf. Daarvoor werken we aan de volgende thema's.

Thema business model

- Kunnen we lokale, korte ketens opzetten met afnemers van producten uit het voedselmoeras?
- Welke gewassen zijn commercieel interessant?
- Welke gewassen doen het goed? En welke minder?

- Welke ecosysteemdiensten levert een voedselmoeras en hoe zijn deze te vermarkten?
- Welke tijdsinvestering is nodig voor beheer en onderhoud?

Thema versterken biodiversiteit

- Zien we verbetering op het vlak van biodiversiteit, bodem- en waterkwaliteit? In welke mate?

Thema communicatie en samenwerking

We willen bijdragen aan:

- Voorlichting over voedsel uit een voedselmoeras; en
- Delen van onze ervaringen van de locaties.
- Samenwerken met vrijwilligers en ontvangen van geïnteresseerden.

De vraag hierbij is ook hoe een voedselmoeras bijdraagt aan beleving, gezondheid en producten levert waar een mens wat mee kan.

2024: next steps

Zuiderpark

Locatie Zuiderpark is gelegen naast het Permacultuur Opleidingscentrum Den Haag. Leerlingen en andere geïnteresseerden kunnen de locatie vrij bezoeken. De locatie heeft een beheerteam: Hannah en Annemarieke

Opschaling: nieuwe locatie in Oud Ade

Eind oktober 2023 zijn we in samenwerking met Land van Ons gestart met de ontwikkeling van een Voedselmoeras van ca 2000 m2 in Oud Ade. In juni 2024 is de eerste aanplant afgerond. In Oud Ade testen we ons verdienmodel op iets grotere schaal waardoor we aan meer afnemers kunnen leveren en ervaring opdoen met het telen en oogsten van grotere hoeveelheden. Universiteit Leiden is hier tevens een onderzoek gestart naar de ecologische bijdrage die een Voedselmoeras kan leveren in veenweidegebieden.

In Oud Ade werken we inmiddels samen met een vast team van drie vrijwilligers die wekelijks helpen bij het onderhoud onder leiding van Helene.

Subsidie: aanplant voor het perceel in Oud Ade wordt voor 75% gesponsord door Land van Ons. Ons aandeel en andere kosten kunnen we financieren uit een eerdere donatie van Lush, of uit inkomsten van de rondleidingen.

Om meer impact te kunnen maken, hebben we gezocht naar langduriger subsidie-partijen.

We hebben gesprekken gevoerd met een vertegenwoordiging van het Leader subsidieprogramma en met contacten bij de Provincie Zuid-Holland. Dit heeft vooralsnog geen subsidie tot gevolg gehad. Wel merken we dat het goed is ons initiatief ook langs deze weg in de belangstelling te brengen.

Donatiemodule: om een ieder die ons innovatief project een warm hart toedraagt, hebben we een donatie module toegevoegd aan de website. Dit heeft al enkele donaties opgeleverd. We zullen op gepaste wijze zo nu en dan aandacht vragen voor deze donatie mogelijkheid.

2024: next steps

Uitbreiding team

Annemarieke Grinwis (milieukundige) heeft het team versterkt met haar expertise op het gebied van bodem en water en bestuurslid bij Natuurlijk Delfland. Annemarieke heeft afgelopen jaar geholpen bij aanplant in Oud Ade en ze beheert samen met teamlid Hannah den Hartogh de locatie Zuiderpark. Om beter grip te krijgen op de achtergrond en beheer van natte teelt, gaat zij deze ins en outs van natte teelt voor de Stichting in kaart brengen.

Nieuwsbrief: om geïnteresseerden - naast de sociale media berichtten - te informeren over de voortgang - zijn we gestart met een nieuwsbrief. De eerste nieuwsbrief verscheen in december 2024.

2024: next steps

Media: In 2024 is er drie keer een artikel in de (schrijvende) media verschenen over de ontwikkelingen in het Voedselmoeras. We delen graag onze bevindingen en ontwikkelingen in het moeras.

Beheer: wat betreft beheer houden we vast aan permacultuur principes. We laten de natuur zo veel mogelijk zijn eigen balans zoeken. Alleen groei die de oogst planten verdringt, wordt gesnoeid of verwijderd (bijv. pitrus en gras). Waar mogelijk wordt dit als mulch weer gebruikt. Ten behoeve van goede bodemstructuur en groei wordt (blad)compost toegevoegd en indien nodig - ter ondersteuning van de start - water gegeven.

Mechanisatie: onderdeel van de zoektocht naar een business model is mechanisatie. In 2024 zijn de gewassen met de hand geoogst en zijn mogelijkheden voor mechanisatie op de locatie Oud Ade geïnventariseerd. Een mogelijkheid is gevonden in een Eazy Cut machine.

BINNEN & BUITEN

MIJN TUIN

'Voedselmoeras wellicht nieuw landbouwsysteem'

Nu steeds duidelijker wordt dat het huidige landbouwsysteem in de bestaande vorm niet langer houdbaar is, zoeken innovatieve agrariërs naar alternatieven.

In Den Haag draait een proef met een zogenaamd voedselmoeras, naast het permacultuurcentrum in het Zuiderpark. Deze natte toel leeft volgens de initiatiefnemers veel voordelen op. Begin 2021 besloten Helene Marcus en negen andere cursisten van de jaaropleiding permacultuur in Den Haag zich in te schrijven op een innovatieprijsvraag van organisatie WijLand. „We deden dit met een plan voor een voedselmoeras, een regeneratief landbouwsysteem dat goed past in het veenweidegebied. Het plan won een prijs van 5000 euro en daarmee hebben we onder meer het voedselmoeras aangeplant.“

Kunstmattig laag

Een voedselmoeras levert volgens Helene een aantal belangrijke voordelen op. „Voor het huidige agrarische systeem in het veenweidegebied moet het grondwaterpeil kunstmatig laag gehouden worden. Daardoor klinkt de

bodem in, komen broeikasgasen vrij en komt zout water omhoog. Ook is de waterkwaliteit op veel plaatsen onvoldoende én gaat de biodiversiteit achteruit. De inkomsten van een (biologische) boer met minder melkkoeien staat onder druk. Een voedselmoeras kan mogelijk een aanvulling zijn op het inkomen, dat is wat wordt onderzocht.

Zoethoutgras

„De oproep van Stichting Voedselmoeras is moer samen te werken met de natuur“, benadrukt Helene. „Breng het waterpeil terug omhoog en gebruik permacultuur inzichten voor het ontwerpen van een regeneratief landbouwsysteem. Zo kunnen we veengebieden behouden en productief maken voor de mens. Je oogst voedsel en grondstoffen en biedt tegelijkertijd ruimte voor de natuur en zuivert ook nog het oppervlaktewater. Dat is het idee achter het voedselmoeras“, legt Helene uit. Inmiddels groeit er al een hoop lekkers in het voedselmoeras. Denk aan kruiden als moeraspirea, watermunt, waterperseslie en zoethoutgras. En er wordt al geleverd aan afnemers.

- Till Behne

▲ Helene Marcus gelooft in het voedselmoeras.

FOTOMARKET COLUMNIERG-KRINK

Thema business model

Het voorjaar van 2024 was koud en nat. Daardoor kon de nieuwe aanplant moerasplanten pas in april en juni de grond in. Desondanks is de eerste oogst aan kruiden van Zuiderpark en Oud Ade gezamenlijk in 2024 geleverd aan Wilder-land.

In 2024 hebben we kunnen leveren.

- lisdodde: 4m2 blad tbv vezel aan Rietgoed ten behoeve van het maken van textiel,
 - 53 kg blad tbv isolatiemateriaal aan Dijkstra Draisma
 - gage: ± 3 kg gedroogd aan Wilder.land.
 - Moerasspirea: 1,6 kg gedroogd aan Wilder.Land
 - watermunt: 0,3 kg gedroogd aan Wilder.Land
- Ook is een kleine hoeveelheid goudsbloem, brandnetel en wilde bertram aan Wilderland geleverd.

We hebben afspraken gemaakt over levering in 2025. Er is contact met een tweede partij om moeras gewassen aan te gaan leveren.

Beheer uren

Het beheer vraagt een forse tijdsinvestering (ca 240 u). Dit is te verklaren door de opstart van het systeem (de eerste jaren vragen het meeste beheer en onderhoud). Daarnaast is er in 2024 nog weinig gemechaniseerd. De verwachting is dat het beheer de komende jaren afneemt en de opbrengsten van de oogst toenemen.

In 2024 werd de eerste oogst bij Wilderland afgeleverd. Studenten hielpen bij de oogst van het lisdodde blad. De bedoeling is dat dit in 2025 machinaal gebeurt

Thema Versterken biodiversiteit

Bodemdierendag in Zuiderpark

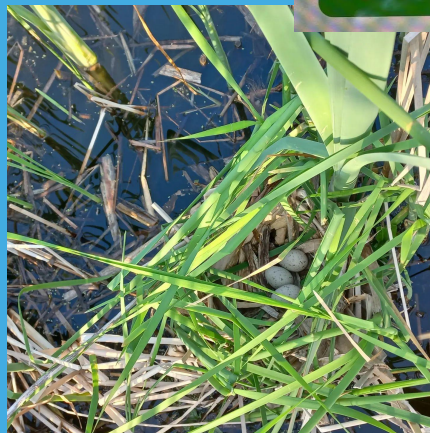
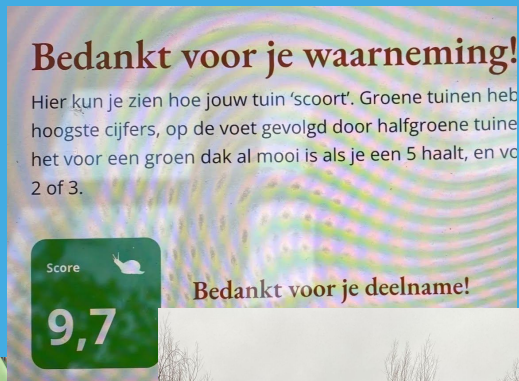
Voor het derde jaar op rij deden we mee met de bodem- dierendag op locatie Zuiderpark. De score is onverminderd hoog, in 2023 zelfs een 9,7 (2021 : 8, 2022 : 9).

Bodemkwaliteit

In december hebben we op beide locaties de bodemwaarden weer laten onderzoeken. Chemische, biologische én fysische parameters worden gemeten. We gebruiken de resultaten om inzicht te krijgen in de verandering van de bodemkwaliteit. We zien dat sommige parameters laag zijn. We zouden meer mulch kunnen opbrengen om dit te verbeteren. Dit zal de groei en vruchtzetting van de houtige gewassen bevorderen.

Waterkwaliteit in Zuiderpark

De waterkwaliteit (basiswaarden) testen we ieder kwartaal. De waterkwaliteit is goed. We verdiepen ons verder in een manier van onderhoud van de lisdodde om te voorkomen de de wadi dichtgroeit en andere soorten verdringt. Er heeft een waterkip genesteld tussen de lisdodde. Er waren 4 eieren.

Thema communicatie en samenwerking

Rondleidingen: 10
Kennis bezoeken: 11
Media interviews: 3

Zuiderpark

13 feb 24 Ontvangst team Moerboerbos Zuiderpark
16 april 24 interview De Verder Kijker + NMP Magazine +
Voedselbossen magazine
8 april 24 voorjaarsmarkt Permacultuurcentrum

Oud Ade

13 mrt 24 rondleiding studenten Leiden - Oud Ade
29 mrt 24 interview AD Groene hart Oud Ade
24 april 2024 - rondleiding kok Jeroen van Wijk
17 mei 2024 bezoek Wilderland
6 juni 24 rondleiding klas Warmonderhof
22 sept 24 Land van Ons Oud Ade open perceel dag ca 200
bezoekers

Pijnacker

16 maart 2024 rondleiding en presentatie NMP Pijnacker

Netwerken

2 mei 2024 bezoek Perkouwse grond
6 december film 'bomen op mijn land door Velt ism Rotterdam De Boer Op!
4 juli 2024 Bezoek Veentuinderij Zegveld
8 november 2024 bezoek Gevouwen Oevers
26 november 2024 Lezing Natuurlijk Delfland

Met de telers in Oud Ade wordt ongeveer 6 wekelijks overleg gevoerd en kennis gedeeld. In Oud Ade is een beheerteam met vier vrijwilligers die op wekelijkse basis helpen. De gezondheid van sommigen neemt hierdoor toe.

Het beheerteam Zuiderpark staat regelmatig geïnteresseerden te woord tijdens beheerwerkzaamheden. Leerlingen van het Permacultuurcentrum Den Haag bezoeken vaak het voedselmoeras.

Daarnaast wordt regelmatig overleg gevoerd met onderzoekers, overheden, maatschappelijke organisaties om kennis te delen en nieuwe ontwikkeling mogelijk te maken.

Financieel

STICHTING VOEDSELMOERAS NEDERLAND				
BALANS PER 31 DECEMBER 2024				
				12/31/2024
ACTIVA				
Materiele vaste activa				
				0
Vorderingen en overlopende activa				
Debiteuren				0
Vooruitbetaalde kosten				290
Voorraad beplanting				0
				290
Liquide middelen				4.420
TOTAAL ACTIVA				4.710
STICHTING VOEDSELMOERAS NEDERLAND				
BALANS PER 31 DECEMBER 2024				
				12/31/2024
PASSIVA				
Eigen vermogen				
Overige reserve				4.710
Bestemmingsreserve				0
				4.710
Kortlopende schulden				
Crediteuren				0
Vooruitontvangen subsidies en bedragen				0
Belastingen				0
				0
TOTAAL PASSIVA				4.710
Goedgekeurd door bestuur op 24 november 2025				
mevr. H.C. Marcus-Baart (voorzitter)		mevr. A. Reijbroek (secretaris penningmeester)		
mevr. S. van der Velde (bestuurslid)		dhr. M.G. Epskamp (bestuurslid)		

STICHTING VOEDSELMOERAS NEDERLAND				
STAAT VAN BATEN EN LASTEN 13 OKTOBER 2023 TOT EN MET 31 DECEMBER 2024				
				Realisatie
Baten				
Sponsoring, donaties				7.748
Verkoop gewassen				469
Rondleidingen en presentaties				1.166
				9.383
Lasten				
Activiteitenlasten				9.433
Kosten organisatie				1.874
				11.307
Financieel baten en lasten				0
NETTO RESULTAAT				-1.924

Het bestuur heeft ervoor gekozen de investeringen in plantgoed direct ten laste van het resultaat te verwerken. Hierdoor ontstaat een negatief resultaat.

Bekend is dat het gemiddeld 7 jaar duurt voordat een positief resultaat wordt bereikt.

Doorkijk naar 2025

Locatie Zuiderpark is onze eerste pilot locatie. De locatie wordt bezocht door leerlingen van het Permacultuurcentrum Den Haag en andere geïnteresseerden. De locatie wordt beheerd door twee vrijwilligers en kent een kleine opbrengst. De gezondheid van de planten wordt door middel van mulchen ondersteund.

In Oud Ade verwachten we van meerdere kruiden grotere hoeveelheden te kunnen oogsten. Hierover zijn afspraken gemaakt met Wilder.land

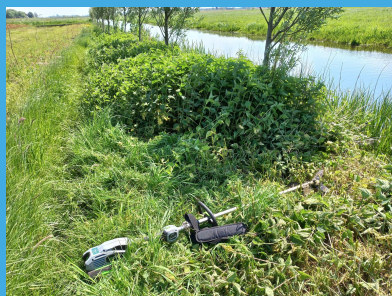
Verder moet worden afgewacht hoe de gewassen zich ontwikkelen en hoe de waterstand zich gedraagt op het perceel. Onderdeel van het onderzoek in deze polder is dat de waterstand jaarlijks 3 cm omhoog gaat. Er is nog ruimte op het perceel voor uitbreiding wat betreft aanplant. In 2025 is daarvoor weer budget via Land van Ons.

We gaan ketens, de afzet toepassing van de gewassen verder onderzoeken.

Het perceel wordt regelmatig bezocht door geïnteresseerden via organisatie Land van Ons.

Wat betreft de ontwikkeling met betrekking tot de vergunning voor Voedselmoeras Gravesteyn, duurt het traject langer dan verwacht. De tekenen dat er vergunning gaat komen zijn positief. Boer Gravesteyn en sponsor Rotterdam de Boer op zetten zich onverminderd in om de vergunningverlening te bespoedigen!

2024

Colofon

Auteur	Stichting Voedselmoeras Nederland
Bestuur	Maarten Epskamp, Helene Marcus, Anne Reijbroek, Suzanne van der Velde
Titel	Jaarverslag 2024 Stichting Voedselmoeras
Datum	12 december 2025